

EUTANASIERE: PRO ȘI CONTRA

Loredana MOROȘAN, studentă, Facultatea de Drept și Științe Sociale,
Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți
Conducător științific: **Anatolie FAIGHER**, dr., conf. univ.

Résumé: *La vie est un cadeau qui est donné à chaque personne à la naissance. Un état de droit met toujours l'accent sur la vie de la personne, sa liberté et ses droits fondamentaux en tant que citoyen, la perte de la vie d'une personne étant un véritable crime, très sévèrement puni. Les cas où des personnes gravement malades, atteintes d'une maladie incurable, souhaitaient la survenance de la mort avec l'aide d'une autre personne ont conduit à l'émergence de l'euthanasie. Ce thème a toujours soulevé des opinions pour et contre, ce qui se produit également au stade actuel, étant un thème de tous les temps.*

Mots-clés: *vie, maladie incurable, désir, douleur, décès.*

Termenul de *eutanasia* a fost pentru prima dată folosit de către Francis Bacon în sec. al XVI-lea pentru a defini moartea ușoară. Dicționarul Oxford definește termenul de eutanasia în trei moduri:

1. Eutanasia – Moarte liniștită și ușoară;
2. Eutanasia – Soluție pentru moarte;
3. Eutanasia – Acțiune de a provoca moartea.

Eutanasia este o metodă de provocare de către medic a unei morți precoce „nedureroase” unui bolnav incurabil, pentru a-i curma o suferință îndelungată și grea. În țările în care aceasta este permisă, se aplică eutanasierea atunci când pacientul suferă de dureri intense, boala să se află într-o fază terminală, își dă consimțământul și alege de bunăvoie acest mod de renunțare la viață. Eutanasia vine din cuvinte grecești care înseamnă literal „bună” (eu) și „moarte” (thenatos). Toată lumea vrea o moarte bună, totuși sensul cuvântului înseamnă „ucidere cu milă” [8].

O problemă care a început să preocupe Occidentul astăzi, este și cea a „Dreptului la viață și dreptului la moarte”. Această problemă ar putea duce la o reformare a bazelor societății umane în general, iar asumarea unei asemenea reformări nu este o sarcină ușoară. Însăși legătura „dreptului la moarte” cu „eutanasia” reprezintă o încercare din partea omului de a încadra situații care vizează în modul cel mai intim fiecare membru al societății, cultura dintre care face parte. Istoricii zic că dacii: „râdeau la moarte și plângeau la naștere”, pentru că cel ce pleca scăpa de chinuri și durere, iar cel ce venea pe lume lua durerea de la capăt [7]. Ideea de a fi prevenitori cu acest fenomen și, implicit, de a-l determina, la nevoie, a existat întotdeauna, având la bază diferite motive. Așa a luat naștere, *eutanasia*, care este, în fond, sfârșirea durerii prin moarte: scutirea unui muribund de chinurile prelungite ale morții iminente.

Analizând cele menționate mai sus, observăm că, indiferent cât de înaintată n-ar fi medicina în sec. al XXI-lea, oricum, omenirea se mai întâlnește cu multe boli incurabile ce cauzează suferințe aidoma celora infernale, agonii insuportabile care sunt atât de puternice încât creează deseori stări puternice de delir. Ca urmare pentru astfel de pacienți în unele state este prevăzut actul de eutanasiu.

Conceptul etic și juridic aplicat eutanasiei sau al „omorului din milă” pune în discuție următoarea problemă: este permisibil, din punct de vedere moral, legal, pentru a treia persoană, cum ar fi medicul, să curme viața unui pacient incurabil, care se află în mare suferință?

Dezbaterile controversate despre eutanasiu fac parte dintr-un domeniu mai larg decât „dreptul la moarte”. Apărătorii înverșunați ai libertății persoanei pledează pentru dreptul nostru moral de a ne lua viața atunci când o considerăm de cuviință. În toate țările dezvoltate medicina avansată permite menținerea artificială în viață a persoanelor aflate în comă, chiar și pe o durată de mai mulți ani [10]. Datorită evoluției mentalității și priorității acordate voinței individuale în ultimii ani s-a început o revendicare a „dreptului la moarte” sau a dreptului de a decide personal momentul morții sale [9].

Precum menționasem anterior, tema eutanasiei este o temă divigerată și mereu a provocat idei contradictorii, unii specialiști susțin acest fenomen însă, alții nu sunt de acord cu aceasta, și vin cu argumente contradictorii și bine argumentate.

Legalizarea eutanasiei este susținută în cea mai mare parte de medicii psihiatriei, de marii filosofi precum David Hume și Cicer, care vin cu următoarele argumente:

- Este o modalitate de a opri suferința extremă prin care trec unii bolnavi în stadiu terminal și de a le oferi o moarte liniștită [10]. De obicei, o moarte bună este descrisă ca trecerea în nevință într-un mediu plăcut, familiar și fără suferință, ca și cum ai adormi. Cicero spunea că o moarte bună este modalitatea ideală de a respecta legea naturii, părăsind lumea în liniște și demnitate [7].
- Oamenii ar trebui să aibă dreptul să decidă momentul propriei morți. În secolul al XVIII-lea, filozoful scoțian David Hume susținea în eseul său că într-o societate liberă, oamenii ar trebui să aibă dreptul să aleagă modul în care vor să moară. Unele voci susțin și că acest drept ar trebui totuși temperat prin obligația de a nu face rău altei persoane [7].
- Menținerea în viață a unei persoane, mai mult decât durata naturală de viață (de exemplu, prin conectarea la aparate) nu este morală;
- Oamenilor ar trebui să li se permită să moară cu demnitate. Există mari diferențe între modurile în care fiecare vede conceptul de a trăi și a muri în demnitate. Cele mai comune umilințe care ar justifica eutanasiu sunt: persoana devine o povară pentru ceilalți, incapacitatea de a mai face față activităților cotidiene, petrecerea ultimei perioade a vieții într-un spital sau cămin;

- Rudele bolnavului nu ar mai trebui să îndure clipele dificile în care își văd apropiații așteptând o moarte lentă și dureroasă;
- S-ar reduce costurile pentru îngrijirea pacienților incurabili; eutanasia și sinuciderea asistată se practică oricum în cămine și spitale, iar medicii, membrii familiei sau apropiații care acceptă să facă asta pot fi acuzați de crimă [8].
- În ceea ce privește argumentele împotriva eutanasierii, le ducem din Convenția Drepturilor Omului, din legislația statelor în care este interzisă dintre care face parte și Republica Moldova, precum și din religie, viața fiind sacră și valoare supremă a existenței umane:
- Sacralitatea vieții. Acest argument se bazează pe valorile religioase care consideră viața sacră și inviolabilă. Conform acestui principiu, nici o persoană nu are dreptul de a lua viața altcuiva.
- Diagnosticul greșit sau eventualitatea unor noi tratamente. Conform acestui punct de vedere, unde există viață există speranță. Susținătorii sunt de părerea că în condițiile evoluției rapide a societății moderne, a tehnologiei și tehnicilor medicale, eutanasia ar lua dreptul unor persoane bolnave de a beneficia de viitoarele tratamente și implicit de o viață mai bună [7].
- Legalizarea eutanasierii în cazurile medicale grave ar face din această practică o rutină, folosită pe scară largă.
- Chiar dacă cineva își dorește să fie eutanasiat, această dorință ar putea fi rezultatul depresiei sau a interpretării eronate a diagnosticului.
- Eutanasia ar submina finanțarea sectorului geriatric și furnizarea de asistență corespunzătoare pentru persoanele vârstnice.
- Ar submina de asemenea activitățile de cercetare în acest domeniu.
- Ar compromite în mod grav relațiile dintre persoanele în vârstă, sau dependente de asistență, și rudele lor, care ar putea să le preseze să nu devină o povară.
- Ar compromite relația de încredere dintre medic și pacient [10].
- Orice formă de sinucidere este greu de suportat pentru persoanele apropiate care rămân în viață; o astfel de decizie ar afecta în special copiii din viața bolnavului.

În Sparta, copiii cu handicap erau lăsați să moară, lucru aprobat chiar de filosoful Platon (Republica III, 906). De altfel, filosofia greacă a fost favorabilă sinuciderii și suprimării vieții celor care deveneau povară pentru alții [9]. Cucerind Grecia, românii au preluat moravurile grecilor, inclusiv pe cele referitoare la moarte. În Imperiul Roman nou născuții cu malformații erau lăsați să moară. În Roma antică sinuciderea era considerată o moarte onorabilă, pe când creștinismul a respins orice acțiune sau omisiune prin care s-ar încerca ridicarea vieții cuiva și orice modalitate prin care cineva ar încerca să-și ia viața. Primele manifestări de amploare în favoarea eutanasierii se înregistrează în Statele Unite ale Americii, în preajma anului 1900, care însă au eșuat [12]. Astfel deducem ideea că acest fenome-

men a evoluat diferit în istoria omenirii și nu a fost doar o idee, ci o adevărată manifestare a acestuia, pentru că a fost practicat încă din cele mai vechi timpuri.

Prima țară în care s-a reușit să se legalizeze eutanasia a fost Germania fascistă, printr-un decret semnat de Adolf Hitler în octombrie 1940 prin care s-a hotărât suprimarea indivizilor de calitate inferioară, adică copiii cu malformații, alienați, bolnavi incurabili și este evident că pentru prima dată omorul la cerere a fost reglementat de Codul Penal german, care prevedea că cererea victimei trebuie să fie explicită și serioasă pentru a putea fi luată în considerare [4].

Societatea este într-o continuă dinamică și realizările medicinei moderne au schimbat radical atitudinea față de moarte ca fenomen, cercetările minuțioase de-a lungul anilor în domeniul medicinei au făcut posibilă prelungirea vieții persoanei, fiind identificate numeroase mecanisme și metode de prevenire a unor boli sau maladii, și tratarea lor eficientă. În trecut unele intervenții chirurgicale care se considerau din domeniul fantasticului, actual sunt disponibile pentru omenire [7]. Criteriile utilizate anterior pentru determinarea morții unei persoane au intrat în conflict cu noua sa înțelegere științifică. Acest lucru a contribuit la agravarea percepției uneia dintre cele mai dificile probleme și anume eutanasia.

Considerăm că în societate există o permanentă presiune care este condiționată de dilemele vieții și a morții, eutanasia fiind un subiect controversat deoarece dreptul la viață este garantat de normele internaționale care mereu au avut ca fundament drepturile și libertățile fundamentale ale omului.

Complexitatea și importanța analizei acestei tematici este determinată de viziunea societății asupra fenomenului de eutanasia. În unele țări ale lumii se observă o tendință de legalizare a eutanasiei și scoaterea acesteia de sub incidența normelor penale.

Inițiativele în favoarea eutanasiei au crescut considerabil. Efectiv, eutanasia poate exista sub diferite forme: eutanasia activă, adică administrarea unor substanțe letale cu intenția de provocare a morții, conform cererii bolnavului ce dorește să moară, sau fără acordul lui la decizia unei rude apropiate sau a corpului medical; eutanasia pasivă, adică refuzul sau încetarea tratamentului de intervenție în viață; ajutorul la sinucidere, când pacientul își provoacă singur moartea primind toate indicațiile și mijloacele necesare [9]. Eutanasia indirectă, prin administrarea analgezicelor, a căror consecință este moartea.

Eutanasia activă este cea mai controversată din cele patru acțiuni enumerate anterior și este la moment interzisă în țara noastră. Cu toate acestea, în unele țări, după cum am menționat anterior, există legi, sau dacă ele nu există, unele organizații care susțin „dreptul la moarte” pledează pentru adoptarea unor așa legi. Problema eutanasiei are o istorie lungă de polemică filosofică [10]. De-a lungul timpului, moartea a fost considerată atât legală, cât și morală. Gânditorii greci erau de partea eutanasiei, cu toate că se opuneau suicidului.

Istoricul și moralistul grec Plutarh (circa 90-125 d. Hr.) menționa în lucrarea sa „Viețile paralele” că în Sparta era practicat infanticidul. Copiii „lipsiți de sănătate și vigoare, cei strâmbi” erau aruncați de pe o stâncă a muntelui Taiget.

Legea celor Douăsprezece Table (aprox. 450 î. Hr.), codul publicat la Roma de decemviri (magistrați romani care făceau parte dintr-un colegiu de 10 membri) pe 12 table de bronz, prevedea jertfirea copiilor cu malformații de în- dată ce veneau pe lume.

Împăratul roman Publius Aelius Hadrianus (76-138 d.Hr.), marele protector al culturii grecești, cel care a presărat Roma și imperiul cu tot felul de monu- mente frumoase, a apelat la eutanasiu, cunoscându-se cererea sa adresată medi- cului Hermogene de a i se curma suferințele prin grăbirea morții. Se spune că acest medic „a găsit mijlocul de a rămâne fidel jurământului său profesional fără a-l refuza”, recurgând probabil la un act de eutanasiu pasivă [7.10].

Hipocrate (460-377 î.Hr.), cel mai mare medic al antichității, emite urmă- toarea idee în cartea „Despre Artă” din „Corpus hipocraticus”: „ Voi preciza ce înțeleg eu că este medicina. În termeni generali, înseamnă să alunge suferința bolnavului, să reducă violența bolii sale și să refuze să îngrijească pe cei subju- gați de boala lor înțelegând că în astfel de cazuri medicina este fără putere”. În text se argumentează: „Sunt unii care blamează medicina din cauza că refuză să-și asume obligații pentru cazurile disperate... Dacă un om cere de la artă o putere care să întărească pe cea a naturii, ignoranța sa ține mai mult de nebulie decât de lipsa de cunoștințe” [9].

În unele societăți, s-a continuat practica eutanasiu în secret, chiar dacă era considerată imorală și ilegală, fiind pusă în aplicare în cazul rabiei, tuberculozei sau a unor boli contagioase.

Cuvântul „eutanasiu” a fost introdus abia în 1620 de către omul politic, sa- vantul și filozoful englez Francis Bacon (1561-1626) în lucrarea „Novum Or- ganum”. Adversar al scolasticii și partizan al metodei experimentale, el face în această lucrare o nouă clasificare a științelor. Sensul baconian al utilizării cu- vântului avea o tentă filozofică și nu pragmatică, semnificativă de „moarte bu- nă, liniștită, fericită”, putându-se referi la atmosfera din jurul celui ce moare.

În altă lucrare, „Noua Atlantidă” (1627), Francis Bacon scrie că „medicii sunt meniți nu numai să contribuie la sănătate, dar și să aline suferința și durerile, indiferent dacă această alinare ar duce la însănătoșirea sau la o trecere ușoa- ră în neființă” [11].

Secolul al XIX-lea a fost perioada, deși relativ scurtă, ce a reprezentat o mare revoluție tehnico-științifică, pe lângă care au existat și decizii concrete asupra eutanasiu. Încă la începutul sec. al XIX-lea unul dintre iluștrii juriști A. Koni scria despre posibilitatea permiterii din punct de vedere moral și juridic a „plecării” conștiente din viață, dacă există următorii factori: cerința de bună-voie a omului; imposibilități garantate de a-i salva viața, confirmate de către un colegiu al medicilor; imposibilități de a-i ușura chinurile și înștiințarea preven- tivă a organelor de procuratură [8].

Trecând de la istoricul eutanasiu la studierea ei în diferite izvoare biblio- grafice din cele 7 țări propuse (Germania, Anglia, Danemarca, Olanda, Belgia,

Suedia, Statele Unite ale Americii), aş vrea să facem o mică analiză, mai întâi a descrierii regulilor juridice ce abordează formele eutanasiei, apoi a elementelor principale de practicare şi discuţiile actuale despre eutanasiu. Aşadar, Danemarca, mai multe cantoane suedeze, majoritatea regiunilor australiene şi toate statele americane au aprobat legi cu privire la refuzul fiecărui cetăţean de a recurge la mijloace terapeutice [12].

Cuvântul „eutanasie” rămâne tabu în Germania din cauza atrocităţilor comise pe timpul naţional – socialismului. De aceea, se utilizează expresia „ajutorul la moarte”. Nu există vreo legislaţie specială cu privire la această problemă, fiind menţionată în Legea fundamentală şi în Codul penal. Legea fundamentală protejează dreptul absolut la viaţă şi dreptul la autodeterminare. Dreptul la autodeterminare nu accentuează că fiecare are dreptul asupra vieţii sale, adică şi dreptul la sinucidere, totuşi acest drept împiedică orice intervenţie terapeutică fără acordul cointeresatului. În consecinţă, un muribund poate refuza un tratament medical ce i-ar prelungi viaţa. Codul penal, articolul 216, cu toate că nu prevede eutanasiu, vizează omuciderea la cerere [4]. În acest articol se stipulează: „dacă cineva a purces la omucidere la cererea specială şi serioasă a victimei, trebuie pronunţată o pedeapsă cu închisoare de la 6 luni la 5 ani” [4]. Autorul prevede deci o pedeapsă mai uşoară în comparaţie cu omorul premeditat, ce se pedepseşte cu cel puţin 5 ani.

În Marea Britanie, au fost prezentate Parlamentului, în repetate rânduri (1936, 1950, 1969), proiecte de lege pentru legalizarea eutanasiei voluntare, care nu au fost validate. Aceste proiecte de lege stipulau asigurări că cererea pacientului era sigur voluntară. În 1990, Roland Boyes prezintă în Parlamentul Englez un proiect de lege pro-eutanasiu, care este însă respins. Legea din Anglia prevede eutanasiu activă voluntară ca omor, dar există totuşi o mare discordanţă între lege şi punerea ei în practică [12]. În cazurile de boli grave adesea rigorile ei se mai realizează. Nu se mai fac incriminările, iar urmărirea se fac în temeiul unor delictu mai mici.

În Danemarca, în afara Codului penal care condamnă omuciderea, chiar dacă e comisă la cererea victimei, mai multe texte evocă eutanasiu fără să o numească. Legea referitoare la exerciţiul profesiei medicale împiedică medicul să trateze bolnavul contra voinţei sale. Mai mult chiar, medical se poate abţine să îngrijească un „muribund a cărui moarte este inevitabilă”, dacă împrejurările nu servesc decât la amânarea decesului. În aceleaşi circumstanţe, el poate administra analgezice pentru a uşura suferinţele bolnavului, chiar dacă acest gest poate prescurta viaţa pacientului [12]. Legea cu privire la statutul pacientului prevede că un bolnav poate refuza un tratament ce nu serveşte decât la amânarea morţii, poate primi analgezice ce pot duce la efecte secundare sau poate întocmi un testament în care să-şi exprime refuzul unui tratament medical în circumstanţe anumite [11, Art. 1].

În legislaţia ţărilor postcomuniste, printre care şi Rusia, apare pentru prima dată noţiunea de eutanasiu, prin care se înţelege satisfacerea cerinţei unui

bolnav incurabil de a-i urgenta moartea prin o oarecare acțiune sau mijloace, inclusiv prin încetarea măsurilor de susținere artificială a vieții [12].

După cum am menționat anterior, în literatura juridică din țările postcomuniste există diferite puncte de vedere asupra problemei în cauză. Sunt părtași și dușmani ai eutanasiei. Atât în Republica Moldova, cât și în alte țări postcomuniste unde medicina încă n-a atins nivelul țărilor dezvoltate, unii medici, fără nici un fel de reglementare juridică, din neglijență, neatenție, calificare inferioară, atitudine indiferentă față de soarta pacientului, curmă viața multor pacienți care au avut nefericirea să creadă în promisiunile lor nefondate. Este greu de imaginat, susțin dușmanii eutanasiei, ce ar putea să aibă loc în cazul în care medicul are dreptul de a curma viața pacientului fără a fi pedepsit pentru această.

Constituția Republicii Moldova prevede la art. 24 „Dreptul la viață și la integritatea fizică și psihică”, și anume că statul garantează fiecărui om dreptul la viață și la integritatea sa fizică și psihică. Tot prevederile art. 24 ne spun că nimeni nu poate fi supus torturii, sau la pedepse sau tratamente crude inumane sau degradante. Alin. (3) al aceluiași articol ne spune că pedeapsa cu moartea este abolită, nimeni nu poate fi condamnat la o asemenea pedeapsă și nici executată [1. Art. 24].

Din analiza prevederilor Constituției Republicii Moldova deducem că dreptul la viață este primul drept fundamental al omului, fără de care toate celelalte drepturi își pierd sensul, dreptul la viață a priori este un drept care depășește sfera de acțiune a oricărui interes, acesta fiind protejat prin intermediul legii având un rol esențial în garantarea integrității umane.

Considerăm necesar a face referire la legea nr. 411 din 28.03.1995 care are drept obiect Ocrotirea sănătății [2].

Articolul 34. „Încetarea acordării asistenței medicale”. Alin (1) a acestui articol prevede că rugămintea pacientului de a i se scurta viața prin mijloace medicale (eutanasie) nu poate fi satisfăcută [2]. În acest sens Curtea Europeană a Drepturilor Omului a considerat că dreptul la viață nu poate fi privit din două perspective: dreptul de a trăi și dreptul de a muri, iar în calitate de argument este art. 2 din Convenția europeană pentru apărarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului [5].

Declarația Universală a Drepturilor Omului prin prisma articolului 3 prevede că „Orice ființă umană are dreptul la viață, la libertatea și securitatea sa” [5]. În aceeași ordine de idei, în Pactul Internațional din 16 decembrie 1966 cu privire la drepturile civile și politice, prin prisma art. 6 se menționează faptul că „Dreptul la viață este un inerent persoanei umane. Acest drept trebuie ocrotit prin lege. Nimeni nu poate fi privat de viața sa în mod arbitrar”.

Un instrument fundamental în apărarea vieții omului este legea penală, care prin prisma Capitolului II al Părții Speciale oferă o totalitate de reglementări care expres instituie și condamnă acțiunile ilicite care lezează relațiile sociale care sunt îndreptate împotriva persoanei a vieții și sănătății sale. Din

spectrul infracțiunilor menționate în Capitolul II Partea Speciala al Codului Penal se regăsește și infracțiunea de eutanasiu.

În realitățile actuale, eutanasiu este o faptă sancționată de norma penală. Fapta de eutanasiu este prevăzută de articolul 148 Cod Penal al Republicii Moldova [6]. Acesta este prezentat într-o singură variantă-tip și nu sunt prezente semne circumstanțiale agravante. Astfel, varianta-tip a infracțiunii în cauză se exprimă în “lipsirea de viață a persoanei în legătură cu o maladie incurabilă sau cu caracterul insuportabil al suferințelor fizice, dacă a existat dorința victimei sau, în cazul minorilor, a rudelor acestora”. Această infracțiune se sancționează cu închisoare de până la 6 ani [6].

În lumina acestor prevederi, urmează să precizăm faptul că atenuarea răspunderii penale în cazul acestei infracțiunii se justifică prin faptul că lipsirea de viață se face la dorința victimei sau a rudelor acestuia în cazul victimei minore. Infracțiunea prevăzută la art. 148 Cod Penal al Republicii Moldova este prevăzută ca un omor, adică lipsirea de viață, însă nu este vorba de un omor clasic însă o formă de lipsire atenuantă care are la bază dorința victimei [6]. Lipsirea de viață este realizată din careva motive, de exemplu: pentru încetarea suferințelor fizice din cauza unei maladii sau boli, dar de care se știa cu bună știință că în scurt timp va surveni moartea din cauze medicale (de ex. o boală incurabilă).

Remarc că viața și dreptul la viață este unul dintre cele mai importante și valorificate drepturi. Susțin poziția că dreptul la viață este cel mai natural drept și că statul trebuie să ofere și să întreprindă toate mecanismele necesare pentru a proteja acest drept.

Analizând prevederile internaționale și naționale în materie, inclusiv și evoluția acestui fenomen, deducem că eutanasiu intră într-o contradicție directă cu valorile unanim recunoscute, cum ar fi religia, dreptatea, moralitatea și justiția, însă considerăm că eutanasiu nu este privită din perspectiva pozitivistă, deoarece în anumite împrejurări și situații eutanasiu este necesară însă această necesitate apare în situații grave, când o persoană din motive medicale nu poate să mai suporte careva suferințe de ordin fiziologic de care se știe cu certitudine că nu mai are șanse la reabilitare și în scurt timp va surveni moarte [7]. Sunt niște situații în care persoana își exprimă consimțământul de a fi aplicată eutanasiu pentru a întrerupe suferințele nesuportabile. Prin urmare constatăm că acest fenomen își va continua existența în aceeași ordine de idei, cu poziții pro și contra, care foarte greu vor evolua de la stat la stat, pentru că, precum menționasem anterior, depinde de mai mulți factori, cum ar fi factorii-politici, culturali, religioși și cei de dezvoltare a medicinei.

Bibliografie:

1. Constituția Republicii Moldova nr.1 din 29.07.1994. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 78 din 29.03.2016.
2. Legea Republicii Moldova cu privire la ocrotirea sănătății Nr. 411 din 28-03-1995. În: Monitorul Oficial Nr. 34 art. 373, 22-06-1995.

3. Legea Republicii Moldova cu privire la drepturile și responsabilitățile pacientului Nr. 263 din 27-10-2005. În: Monitorul Oficial Nr. 176-181 art. 867, 30-12-2005.
4. Codul penal al Republicii Federale Germane // [On-line]: <https://codexpenal.just.ro/laws/Cod-Penal-Germania-RO.html> (Accesat pe 12.04.2023).
5. Convenția Europeană a Drepturilor Omului // [On-line]: https://www.echr.coe.int/documents/convention_roun.pdf (Accesat pe 12.04.2023).
6. Codul Penal al Republicii Moldova, nr.985-XV din 18 aprilie 2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.72-74, art.195, 18.04.2002.
7. Eutanasia și sinuciderea asistată medical // [On-line]: <https://asociatiaprovita.ro/resurse/bioetica/eutanasia-sinuciderea-asistata/> (Accesat pe 12.04.2023)
8. Eutanasia – contraversa contemporană // [On-line]: <https://juridicemoldova.md/16507/eutanasia-controversacontemporana.html> (Accesat pe 12.04.2023)
9. Eutanasia, salvare sau condamnare? // [On-line]: <http://repository.utm.md/bitstream/handle/5014/17093/Conf-UTM-2013-Vol-1-p337-339.pdf?sequence=1> (Accesat pe 09.04.2023).
10. Medicina la vechii greci // [On-line]: <https://www.studocu.com/ro/document/universitatea-din-craiova/anatomia-si-igiiena-omului/medicina-la-vechii-greci/3964435> (Accesat pe 12.04.2023).
11. Francis Bacon. Noua Atlantică // [On-line]: https://www.academia.edu/11119686/Francis_Bacon_Noua_Atlantid%C4%83 (Accesat pe 11.04.2023)
12. Eutanasia problem de responsabilitate morală și juridică // [On-line]: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Eutanasia%20.pdf (Accesat pe 10.04.2023)